

РАЈКО ЛУКАЧ

АУТОБИОГРАФИЈА

Како су се смјењивали власници, мијењало се и моје име, али сам најдуже остала позната као Рељина. Остарили смо и он и ја, болести су нас добро нагризле, обоје смо оронули и окопнили, тако да ме Реља сада вози у тачкама, ручним колицима с једним точком, као тешког инвалида. Више ми није до свирке, али морам бар да шиштим из мијеха, како не бих била бачена на смеће. И по сву ноћ ришкам по успоменама као Рељини прсти по расушеним типкама.

Мој животни пут, послије рађања у чувеној фирми за израду хармоника, започео је у раскошном излогу продавнице музичких инструмената у Улици Рома, недалеко од жељезничке станице Сен Лазар у Паризу. Ту сам убрзо продата са још неколико инструмената и отпремљена Оријент-експресом на Балкан, у поштанском вагону, до станице Београд. Кад сам се нашла на грудима првог власника и осјетила његове прсте на типкама, схватила сам да сам доспјела у руке правога виртуоза. Често сам свирала по препуним дворанама, на официрским баловима, по хотелима и кафанама само за пробране госте, чак и на краљевској свадби. Петком смо свирали на радију и моја музика се тада разлијегала широм свијета.

Изнад мене се шепурила лептир-машна и танкоуфитиљени брци, који би ме понекад заголицали, а мирис свирачевог парфема помијешан са мирисом сапуна на дугим прстима су омамљивали ме и појачавали мој занос док свирам. Годиола ми је и завист осталих инструмената, поготово контрабаса, кога сам познавала још из паришке продавнице. Његов власник, шири и дебљи од свог инструмента, толико је пахнуо испод пазуха да би се смрад

наталожио и у утроби контрабаса, па би послје сваког наступа све до зоре смрдило из њега по цијелом депоу.

Нисам ни слутила како ће брзо да прохуји лагодна и миришљава младост и да ме неће цио живот мазити њежни и вјешти прсти виртуоза. Нисам ништа слутила ни кад је почео да ме, послје концерта или свирања на свечаностима, доноси у кафану и грубо оставља поред своје столице. Тек сам постала мало љубоморна кад сам међу његовим прстима угледала шпил карата, а убрзо и осјетила да се страст с којом ме је развлачио на грудима смањује како расте страст с којом се карта.

Највише сам се изненадила кад сам примијетила да не ставља кравату. Ни брци му више нису били уфитиљени, а огрубјели прсти неријетко су знали да притисну погрешну типку. Више се ни таксијем нисмо возили, него ме је, тетурјући се, вукао улицама до стана, а ја немоћно дрхтала и питала се када ћу му склизнути с леђа и разбити се. Убрзо смо и стан промијенили за неки собичак у коме је почео да разговара са мном, жалећи се на окрутну судбину и срећу која му је окренула леђа. Бунцао је о богатству које ће напослетку да зграби шакама са чоје на картарошком столу и бољем животу кад се једном дочепа бродске карте за Америку. Почео је и да ми пријети како ће морати да ме прода, кад ионако све ређе свира.

Дошла је и та ноћ у којој смо се заувјек растали. Остао је без новца и партнерима за картарошким столом понудио ме у залог. Да би га понизили, тражили су да на талон стави и кицошке бркове. Пристао је и, наравно, изгубио. Молио их је да му не дирају бркове, чиме их је само наљутио. Обријали су га на силу, оставивши му десни брк нетекнут, и избацили на улицу. Један од њих подигао је мој кофер и понио ме до таксија.

Коцкар срећније руке од мог кицоша, да би се дочепао новца, брзо ми је нашао новог власника, који се први јавио на оглас у новинама. Имао је нешто грубље прсте, тамније коже од првог власника, и умјесто на парфем, пахнуо је на цигарете и коњски зној, који сам запамтила кад сам свирала у сватовском фијакеру. Чим ме је развукао на грудима и додирнуо ми типке, схватила сам да је слаб свирач и сва сам се стресла од језе. Мислећи да је мој продавац хармоникаш, стао му се извињавати што лоше свира, јер је у животу научио само да јаши коње од сајма до сајма и тргује с њима, а хармонику купује сину, који већ увелико свира на виолини, али би више волио да има хармонику.

Тако сам се поново нашла у возу, у купеу препуном пијаних цамбаса, дима цигарета и зноја који је мирисао по луку и ракији, горе од контрабаса у мом некадашњем оркестру. Сваки час су ми

кидисали на кофер, желећи да пјевају уз моју свирку, али им нови газда није дозвољавао ни да ме такну, камоли изваде. Одгуривао их је и псовао, једног је насртљивца чак ошамарио.

Дјечак ми се много обрадовао, а убрзо, кад сам видјела како ме додирује и какве све звуке и мелодије из мене добија, обрадовала сам се и ја њему. Док је у невјерици прелазео јагодицама преко мојих типки, отац му је, окрепљујући се ракијом, говорио да му жели бољи живот од свога и да ће хармоника моћи да нахрани много више уста него трговање коњима, као и то да ме чува као очи јер сам свирала на радију.

Одмах се прочуло да је џамбасов даровити син добио хармонику и није било вечери кад нисмо свирали на каквом слављу, а недјељом на свадбама. Виолина је завршила у рукама млађег брата, па смо често заједно наступали. Иако смо биле складан пар, осјећала сам у звуцима виолине њену завист и љубомору, али нисам обраћала пажњу на то, него само гледала да што више уживам у страсти свог младог и даровитог власника.

Због њега сам се радо привикла на мирис коњског зноја и свјеже балеге, или суве, бачене на пламен. И на вјетар што шуми и кидише на све што му се нађе на путу и за који су чергари говорили дјечи да је то шибање Цигана да буду бољи и здравији. Није ми сметао ни дим отвореног огњишта и дувана из лула које су пушили и жене и мушкарци, испаравање цеђи у којој се прокувавала одјећа и постелина, мирис коприве, репе, купуса, качамака и других јела крчканих на отвореној ватри. Није ми сметао ни мирис његовог младалачког зноја, који би му добро наквасио одјећу за дуготрајних љетних свечаности, кад би ме слављеници китили новчаницама, а он их немарно гурао по џеповима. У том младом загрљају заборавила сам свог првог власника, његове њежне прсте и парфеме, голицање бркова. Сада је моја срећа потицала од снаге и љубави с којом је голобради младић стискао и развлачио мој мијех, од пребирања његових хитрих прста по мојим типкама и ослушкивања дамара његовог срца тик уз мене.

Али ни ова срећа није могла бити вјечна. Угасила се и прије него што је мој дјечак одрастао. Сви су причали да је почео рат и замрло је свако веселје под бајтама и шатрама, као и у селима и градовима гдје смо одлазили на прославе, игранке, свадбе и испраћаје војника. Звали су их и даље на веселја у великим градовима, али се браћа нису усуђивала да игдје више путују.

Пушчана паљба наговјестила је те зоре долазак наоружаних људи у униформама, који су преплашеном народу наредили да потовари у кола своју имовину и крене с њима. Мој дјечак је имао само мене, а његов брат виолину. Ставили су нас у на-

ше кофере и унијели у кола њиховог оца, међу лонце и котлиће. Поскакујући на врећама брашна и пасуља, стигли смо до велике пољане ограђене бодљикавом жицом, гдје је кочијаш некако нашао мјеста у мноштву кола са коњском запрегом и арњевима.

Ту, у жици, војници су постали још гласнији и грубљи, а народ заплашен и покоран. Морали су да све оставе на пољани и поредани у бесконачне колоне да се полако помјерају према обали ријеке, гдје их је чекала скела. С њима су отишли и дјечаци, а виолина и ја смо остале на колима, поквашене њиховим крупним сузама. Више их никада нисмо видјели.

Кад су сав народ превезли преко ријеке, војници су наредили неколицини мршавих људи да сакупе и пребаце у једну зграду све што пронађу да је вриједно. Понијели су и нас двије, обухвативши нас танким, дрхтавим рукама. У њиховим наручјима угледао нас је војник украшен чиновима и медаљама и наредио да мене донесу у његову канцеларију. Ни своју сапутницу и сапатницу виолину никада више нисам видјела.

Неко вријеме сам провела у ћошку официрске канцеларије и у диму цигарета слушала грубе војничке разговоре. Мислила сам како ћу ту да чамим читаву вјечност, како су говорила браћа кад би се због нечега одлагао наш наступ, док официр није довео у канцеларију мршаваг младића који је дрхтао и гледао у патос. Официр га је назвао Чивут и осорним гласом му наредио да отвори кофер. Младић је змогао снаге да се помјери, сагнуо се изнад мене и, кад је подигао поклопац, осјетила сам да сам га задивила. „Шта кажеш?“ упитао га је мој и његов господар. „Ово је хармоника и по!“ узвикнуо је младић, не кријући очараност. „Ако је тако, хоћу онда да и ја будем хармоникаш и по! Јесмо ли се разумјели?“ Не чекајући младићев одговор, послао га је у официрску кантину да руча, па да се врати да му одржи први час свирања на хармоници. Младић је збуњено стајао и он му је објаснио да слободно иде и каже келнерима да га је послао командант логора.

Од тога поподнева командант је често наређивао да му доведу Чивута и уз његове сугестије покушавао да беспријекорно одсвира оно што је научио до тада, или да савлада нешто ново. Није имао слуха и часови су се одигравали врло мучно. Љутио се на младића што га није увјежбао боље, знао је и да дланом удари по мени, окривљујући ме за сопствену неспретност, али му тврдоглавост није дала да одустане. „Нисам те звао да слушам како свираш, него да мене научиш!“ гунђао је и спрдао се са младићевом бечком славом. Кад бисмо у неким тренуцима остали сами у канцеларији, младић је рукавом брисао дугачки нос, којим ме је у

заносу готово дотицао кад свира, и кроз сузе помињао убијене родитеље, браћу и сестре, проклињао команданта, свој живот и злу срећу, чиме ме је подсјетио на мог првог власника, али на бат цокула брисао је очи и скупљао снагу за наставак часа.

Послије све ређих позивања на мучно подучавање, младић је престао да се појављује у канцеларији. Ни официр, као до тада кад остане сам, није отварао кофер и стављао ме на груди, да пребире по мени прстима што пахну на дуван и крв, него се нервозно шеткао по канцеларији. Умјесто мене, држао је телефонску слушалицу и све више галамио, час псовао, час нудио злато некоме, килограме злата за бродску карту до Аргентине, понављајући да му је доста свега и сада би да негдје мирно и безбрижно живи, што је ваљда и заслужио послије свега што је чинио за несрећну домовину. Нагађала сам гдје ли је то наумио да путује и надала се да ће и мене понијети из канцеларије препуне дуванског дима и прашине коју више нико није брисао, па ни са мог кофера.

Једне ноћи гранате су дуго освјетљавале небо и рушиле околне зграде. Блесак експлозија је сваки час освјетљавао и моје ћоше у канцеларији, у коју више нико није улазио, па ни командант да легне у гвоздени кревет. У једном тренутку преко мене се срушио чивилук, а одмах за њим и ормар. Уплашила сам се да ће ме ормар смрвити, али је чивилук био довољно чврст да издржи притисак. Негдје пред зору канонада је замукла и све се утишало. Нису се чули ни кораци, ни лавез, ни гласови. Схватила сам да су сви отишли, и логораши, и војници, и њихови пси.

Неколико дана само је снијег упадао кроз рупе у крову и вјетар кроз разбијен прозор. А онда се зачуо жамор женских гласова, па се и он утишао. Неко је покушао да отвори врата, али су била закључана, па их је развалио. Преврнуо је све што му се нашло у видокругу, отворио све фиоке, чак и оне које су биле закључане, помјерио и ормар, а онда примијетио мој кофер и брже-боље га одшкринуо. Нада мном се широко осмијехнуло лице непознатог младића. Очи су му се озариле кад ме је угледао. Помјерио је чивилук и све што је сметало да ме подигне са патоса.

Задовољно звиждућући, младић ме је донио до обале и пришао гомили жена која је постајала све бројнија. Једна од њих га је ословила сином и стала да га грди што се изгубио и да је због њега сама морала да довлачи јастуке и јоргане из сеоских кућа. А кад је угледала мој кофер, огорченост на сина доби још већи замах и стаде да га псује и проклиње дан кад га је родила тако лијеног и блесавог, сваки час питајући га шта ће му хармоника, не мисли ваљда да свира док други оплакују мртве, ору и копају.

Ко зна докле би те грдње и клетве потрајале, да се није појавио још један младић, пртећи у наручју шиваћу машину. То разбјесни другу жену, која је осула по њему исте ријечи као претходна, не праштајући му што је узео проклету справу умјесто јастука и јоргана. Појавиле су се и три воловске запреге, са упрегнутим мршавим кравама огромних рогова и олињалих вратова у јарму, на која су наслагали гвоздене кревете са жичаним мрежама, биљце и перине, јоргане и јастуке, а на њих и разне друге ствари. Кад су се сви окупили, и све некако потоварили, дозвали су скелецију да довуче скелу преко ријеке и све их, с колима и њиховим товарима, врати на другу обалу.

Чим смо стигли у село препуно жена у црнини, које су сваки час плакале и дозивале мртве мужеве и дјецу, упитала сам се шта ја тражим ту, сигурна да у толикој жалости нико неће ни хтјети да засвира. Али ми се ипак неко обрадовао – слијепи младић, кад је брат рекао да погоди шта му је донио на дар и пребацио му преко рамена моје каише. Његовом усхићењу није било краја, а и моме, јер сам већ по првим додирима прста и првим звуцима које сам пустила, била сигурна да је не само емотиван, него и даровит свирач. „Сада и ја могу да се надам каквом-таквом животу”, понављао је кроз сузе. За кратко вријеме је савладао вјештину пребирања типки и благовременог развлачења мијеха и поносно ме носио на грудима из мјеста у мјесто, гдје год би имао прилике да свира и добије неку парицу, или храну. Тако сам поново стизала на сеоске зборове и варошке вашаре, на игранке и приредбе, славе и свадбе, испраћаје регрута у војску, па и на прославе кришом обављаних крштења многобројне новорођенчади.

Узбудљива путовања и свирање на грудима слијепог младића потрајали су неколико година, док на једној сеоској приредби нисам у дјечаковом срцу добила озбиљну конкуренцију – младу учитељицу. Љето су провели заједно: он ме је њежно развлачио преко уздрхталих груди и тихо јој пјевао а она се губила у заносном слушању. У септембру га је позвала да пође с њом у велики град, гдје је, као одлична ученица, добила запослење. Да би могао да купи карту за воз и бурме за вјенчање, одлучио је да ме прода, што ја нисам знала све док ме није оставио код новог власника.

Нови хармоникаш је из дана у дан свирао све боље и боље, па сам некако пребољела и слијепог младића. Он нас је посјетио неколико пута и чула сам како прича о рођењу своја два сина, а и о великом народном оркестру из тог далеког града у коме свира *друзу* хармонику. У први мах сам схватила како са хвали да је набавио другу хармонику, док се нисам сјетила да сам некада и

сама свирала у оркестру који је имао још двије хармонике и била *џрва*, којој су се прилагођавали остали инструменти. Да га жеља мине, подизао ме је на груди и његови прсти су њежно пребирали по мојим типкама, али ја сам била одвише повријеђена и то ме је само раздраживало и још више бољело.

Имао је и тај мој нови хармоникаш раскошан слух и био веома даровит музичар, још даровитији пјевач, па сам поново свирала на сеоским игранкама и приредбама, у сватовима и регрутским испраћајима. Али ми није било суђено ни са њим да проведем дуже времена и дијелим животне радости. Његов рођени брат био је врло цијењен службеник у оближњем градићу све док у предузећу није откривена велика крађа а он због тога ухапшен и оптужен. Чим су га пустили да се брани са слободе, брат се објесио, а мој ожалошћени хармоникаш престао да свира, зарекавши се да због неправде нанијете брату и његове смрти неће заплјевати ни засвирати док је жив. Поготово се жестио на сеоска лупетања како је покојник узео новац из благајне да би му брат купио хармонику, па да се он због гриже савјести више не усуђује да засвира на мени.

Чувши да сам на продају, један сеоски момак, који ме је сваке вечери кад свирам гледао толико заљубљено као нико прије ни послје и који је свирао прим у малој тамбурашкој групи, одлучио је да ме пошто-пото купи. Како му ујак, богати биртијаш и трговац из села преко ријеке, није хтио да позајми новац којим би бар капару дао за мене, младић је одлучио да убије повратника из Америке и опљачка га, сигуран да ће у његовој кући наћи довољно новца да будем његова. У журби је само ранио повратника, који је успио да се довуче у милицију и милиционери су опколили кућу, а у размјени ватре и усмртили пљачкаша. Мој власник је, врло брзо послје те наивне пљачке и погибије залуђеног младића, нашао другог купца за мене, који му је дао довољно новца да купи возну карту до сјевера Западне Њемачке и остане му за живот првих дана у Бремену.

Овог пута ме је узео врло чудан сват, без домаћице и порода у великој каменој кући. Себичњак који се у тих неколико година три пута женио и разводио, не желећи да трпи женску љеност нити да иде с њима на рад у Њемачку и слуша како су жељне живота и да мрзе мотику и качамак. Одлучио је да даље живи сам, у кући коју је озидео на усамљеном брдашцу. Сам је научио и да ме свира, нимало лошије од својих претходника, без ичије помоћи и нота, и одабрао ме да му будем једина дружбеница. Ујутро је рано одлазио бициклом на посао у фабрику шпирита, одакле је доносио у одјећи и на прстима киселкасти мирис, поподне узимао

мотику или косу и ишао да обрађује имање, а увече проводио са мном неколико сати, гунђајући између мелодија: „Оне би мене у Њемачку! Хоће госпође хљеба без мотике!”, занесено пребирао типке и гледао звјездано небо изнад нас. Недјелом по подне би ме упртио на леђа, узјахао бицикл и провозао се селом, на крају свративши до игралишта, да засвира коло гледаоцима раздраганим што су момци надиграли фудбалере из неког од сусједних села.

Преко љета је неколико дјечака подучавао свирању, који су тако добијали прилику да на неки сат избјегну послове на њивама. Доносили су своје мале хармонике са оскудним регистрима и дивили ми се из дна душе, очарани раскошним звуцима кад ме он развуче на голим чекињастим грудима и стане да ме лагано издувава, треперећи прстима преко мојих типки. Почетна лекција је увијек била: „Накрај села жута кућа, жута кућица...” Кад ученик побрка акорде, учитељ је одсјечно ударао прутићем по мијеху, као да сам ја за то крива, и викао да се чуло на друму: „Ге, миле, ге!”, али ниједан није отишао без савладаних дурова и молова, а они са израженијим слухом су могли и да сами скидају мелодије са графонских плоча.

Најталенованији је био Реља, син његовог брата. Убрзо је дјечак свирком постао раван стрицу, који ме је њему радо посуђивао и ја сам поново стизала на вашаре и зборове, навикла на пијани жамор и мирисе загушљивих биртија. Кад би засвирао и запјевао пјесму о Марини, сваки пут би се око нас створила велика гужва, а окупљени су покушавали да пјевају с њим и тапшали длановима у ритму мелодије. Због ње су га прозвали Реља Граната, како се звао пјевач који је први одсвирао на хармоници и отпјевао ту композицију. Придруживала нам се гитара на каишу преко рамена младића кога су због дебелих наочара прозвали Сукарно, по политичару из кино-журнала, и њих двојица су имала највише слушалаца и распјеваних веселака око себе. Ни до данас нисам заборавила лупкање Сукарнових огромних ципела по бетону, бучне ритмичне ударце који су успјешно замјењивали бубњеве. На вашарима су се појавили и плакати на којима је крупним словима писало под којим кафанским шатором „Граната и Сукарно, дует хармоника и хавајка”, изводе *Марину*, а Реља није могао да одоли шећерној пјени коју је куповао у паузама и слатко ју је топио у устима, да су ми типке биле лијеpledиве од шећера с његових прста и стриц га је сваки пут због тога грдио и пријетио му да ме други пут неће добити.

Упркос раскошном свирању, Рељу нису позивали у сватове, нити на славе и друге свечаности, јер су га се мјештани најрађе

клонили због његовог болесног ума, како су говорили. Поготово кад се сазнало да испија јаја птица пјевачица, како би му глас био што пријатнији и мелодичнији, па су му ловци припријетили да ће га пријавити милицији за штеточинство и тражити да му се забрани свако свирање. За разлику од комшија, љекари регрутске комисије нису обратили пажњу на његов поглед и тикове, те су га послали у војску, одакле је убрзо враћен са дијагнозом душевног болесника. У селу се причало како је упорно понављао команде за старјешинама, не одустајући ни кад добије шамар који би га обарао на земљу, а виђали су га и како је једе труле јабуке које би издрамчио од кувара и пуши опушке што их је скупљао по касарни, као што је чинио са земљиног пода у сеоском дому културе јутрима послје игранки. На првом прегледу је војни љекар рекао да је симулант, али већ сљедећег мјесеца је од конзилијума добио отпусну листу.

Војник који је Рељу допратио из далеке касарне, заљубио се у његову љупку сестру, дописивао се с њом и послје војске је оженио, а Реља у сузама развлачио мој мијех и свирао им на станици док су чекали аутобус којим су отпутовали. На станицу ме је донио и кад је Сукарно чекао аутобус, одлазећи да ради на броду гдје су га примили на рођакову препоруку. Тада сам посљедњи пут свирала уз гитару и ударце његових ципела дупло већих од Рељиних опанака.

Болест и прекинут војни рок ганули су Рељиног стрица и он ме је поклатио несрећном синовцу, са задатком да га храним, појим и дуваним, не би ли му бар мало олакшала живот, како је рекао. И ево, већ четрдесет година се нас двоје вучемо од биртије до биртије, тугаљивим пјесмама измамљујући мало цркавице из сиротињских џепова и понеку цигарету, дијелећи увреде и живот у коме нас не воле ни они који уз нас пјевају и радују се животним успјесима, ни који плачу не знајући шта би са својим животом. Свакога мјесеца му стигне и нешто војничке инвалиде, али да му нема мене, не би му било ни живота, иако село прича како је он, кад се саберу све те светице до данас, добио највећу пензију у селу препуном пензионера са борачким додацима.

Најљепше нам је било на велике празнике и љети кад долазе мјештани одселили у Швајцарску, Њемачку и Шведску. Подсјете ме бар мало на публику из моје младости и, дирнути старим завичајним мелодијама, сажале се на Рељу и мој мијех оките папирним францима, маркама и крунама. Заломе се и новчанице каквима сам била купљена у паришкој продавници, што ме сваки пут растужи и подсјети како сам била наивна и понадала се да ме чека свјетска слава. Ганути пјесмама, обећавали су Рељи да ће

му заказати концерте у својим далеким градовима, по кафанама у којима се окупљају Југовићи а чији су власници њихови пријатељи, па да и он мало види свијета, како живе и троше богати кад се разуларе викендом, и да ће се вратити као брод пун пара. Неки би засузили, док би се други толико окуражили да су псовали социјализам који их је отјерао са родне груди, исмијавали гологузе самоуправљаче и хвалили газде код којих раде, а кад келнер стане да гаси свјетла, жалили се како тамо имају све осим душе коју им врати само Реља својом хармоником, док им се језик не почне заплитати и не забрслe по швапски. Домаће пијанице, пијући на њихов рачун, климале су главама и слушале им хвалисања и псовке, прогунђавши како би радо мијењали душу за њихове новчанике и бијесна кола. Међусобна завист их је привлачила јаче и од алкохола, а власник биртије, слушајући једне и друге, понављао је младом келнеру: „Супа љепше мириши из туђег тањира.” Па су се завршавали годишњи одмори и мамурне југошвабе се враћале на далеке бауштеле, а њихови сабесједници закретали главу од стварности и кроз кафански дим зурили у фатаморгану, у којој се губила дугачка колона аутомобила са страним регистрацијама.

Почео је нови рат и лакоруки гастарбајтери, уплашени за свој живот, ријетко су, а многи и никако, долазили у завичај, по душу, па је пресушио страни новац којим сам кићена по биртијама. Зато су пијани војници, долазећи на одсуство послије тронедјељног чучања у рововима, били све пијанији и дарезљивији. Пуцали су на све стране, чак се и убијали међусобно, шкропећи ме пивом и вином, али и својом крвљу. Сјетили су се и Рељином давног „умјетничког надимака” и све чешће га звали Роко Граната, а он им на увце, једном по једном, свирао и пјевушио добру стару *Марину*, како су говорили трећепозивци. Али, у свом дерту, војници су најчешће наручивали да им свирамо некакве нове пјесме, које је Реља тешко учио и још теже пјевао грлом изгриженим од дувана, и остављали у ребрима мог крвљу исфлеканог мијеха гомиле безвриједних новчаница, а Реља се радовао њиховим безбројним нулама и гурао их по џеповима.

Једне вруће олујне ноћи војници у излизаним маскирним униформама су лумповали на тераси биртије пред сутрашњи повратак на фронт, а Реља ме задовољно развлачио на грудима, не скидајући свој мутни поглед са дугог низа нула на новчаницама. Громови су парали небо, грмљавина заглушујуће тутњала, а војници се такмичили са Светим Илијом и пуцали из свих оружја. Одједном су се Рељини прсти укочили на типкама а по мени падале су капи крви. Пијани војници били су сигурни да је мртав и

свађали се да ли га је погодио гром или рикошет, светац или неко од њих, и да ли је крвави ожиљак на глави од метка или ивице стола у коју је ударио тјемомом.

Да би избјегли полицију и кривицу, војници су одгодили за поподне одлазак на фронт и потрудили се да што прије организују Рељину сахрану. Одлучили су да и мене с њим закопају у повећем сандуку који су на брзину срезали. Чим је обављено наше затрпавање и Рељина родбина кренула са гробља, двојица голобрадих сељачића, премладих за војску и ратовање, одлучили су да откопају гроб и продају ме. Латили су се ашова и лопате и кад су стигли до сандука и подигли поклопац, нису могли вјеровати очима, јер је Реља мицао уснама и трепавицама, а онда и руке са груди помјерио. Они су побјегли, вичући: „Вампир! Вампир!”, а Реља је дошао себи и са мном се искобељао из гроба.

Послије нашег ускрснућа, војнике је гризла савјест и постали су шире руке, наручујући да свирамо што више пјесама које су на стражама по блатњавим рововима пјевушили уз транзистор. Испуњавајући им жеље, ускрснули Реља је до завршетка рата обновио наш репертоар и кад су ауслендери поново нагрнули за празнике и годишње одморе у завичај којим је завладао мир, поново нису жалили своју, како су говорили, крваво зарађену шушку што је мирисала на парфем с њихових прста и бољи живот од овога из кога никако да ишчупају душу и одвезу је у гепеку *мерцедеса* или *аудија*.

Рат се полако заборављао и народњачка поама се гасила у биртији. Љуте на свакога што и они, умјесто у рат, нису отишли на Запад и обогатили се, домаће пијанице сада све чешће искаљују бијес на Рељи и шутају га, а почели су и мене откд сам прошиштала, псујући оне који су нас ископали из гроба. Гастарбајтери нас не шутирају, али и не наручују више пјесме ни кад су најпијанији, него рађе плате Рељи да мирује у ћошку и не гребе им уши док пију и хвале се на сва уста. Та ми се незгода десила кад га синови нису пустили у кућу без цигарета које им мора донијети сваког дана, па смо одмарали једно поред другог у празној штали, у којој од смрти његовог оца и мајчиног шлога умјесто крава и коња живе штакори и шишмиши. Репати миш стаораш се између Рељиног ува и мог мијеха одлучио за мијех. Сад ме чува на зарђалом клину изнад кревета непокретне мајке и рупе на мијеху лијепи ми селотејпом.

Прошиштао је и мијех у Рељиним грудима, прогорен најјевтинијим цигаретама, те и сам кашље ко магаре, вајкајући се што и каверне на плућима не може да залијепи селотејпом. Гладан, једва се вуче цестом, клати се и посрће, пред сваким понављајући

докторове ријечи да су му плућа премазана катраном. Све му је постало претешко, па и да мене, своју једину хранилицу, носи на леђима. Више бар не плаче за женом што га је оставила и побјегла у град, гдје се дочепала живота код остарјелог удовца са њемачком пензијом, нити понавља реченице свог стрица: „Хоће госпођа хљеба без мотике!” Заплаче се само за другом из војске, откад је сестра јавила да јој је муж добио инфаркт док им се крава телила и мртав се срушио у сламу поред телета кога је вукао за ноге да лакше изиђе из мајчине утробе. Оставши без мужевљеве плате, сестра више није у прилици да му шаље икакве паре. Тако више не прича себи ни како ће сакупити хрпу новца, напунити њиме мој кофер а мене бацити на буњиште, па ће купити шпицасте ципеле, сребрну табакеру и муштиклу од слоноваче, сјести на воз и отићи ко зна куда, јер свагдје је боље него овдје.

Ни ја више не размишљам коме од мојих власника је било боље у животу, ко је био задовољан оним што има а ко жудио за недостижним. Можда сам баш ја била тај баксуз због кога им животи нису могли бити успјешнији, што је све који су ме имали, заваране магијом музике, срећа лако напуштала. Заправо ја, ја нисам имала среће! Да ме онога дана нису укрцали у Оријент-експрес, него сачекали купца из неког срећнијег мјеста, и данас бих блистала истим сјајем и слушале ме пуне концертне дворане. А овако свирам пијанцима расплаканим над животом, који је био такав да и немају зачим да жале кад су тријезни, или крај узглавља Рељиног остарјелог и насмрт болесног стрица, кад се Реља смилује и обиђе га у његовој мемљивој кући на брду. Док ме самртник милује сетним погледом, покушавам да прикријем шиштање и повратим бодрост од прије четрдесетак година кад сам узбуђено поскакивала на његовим тврдим, мишићавим грудима, а које сада раздиру бујице кашља.

Који су ми се некада дивили, сада ме сажаљиво гледају из гробану и издерану у тачкама, или у Рељином дрхтавом загрљају, нагађајући колико имам година. Да могу говорити, рекла бих им – ниједну! Све су прошле, једнако и боље и лошије, нестале као што нестају снови. Имам само ожиљке. И пампур који се котрља у мом мијеху, гдје је доспио кад су Рељини синови хтјели да ми њиме зачепе рупу, па су некако дошли до памети и залијепили тип-топ флеку, а плута је остала да скакуће у мени као у дјечјој звечки.

„С ким си такав си”, слушах то још од коцкарских сеанси, кад год је неко хтио да скине са себе одговорност за животни неуспјех. То чиним и сама, док ишчекујем јутро и да ме Реља узме у наручје са клина у мемљивом зиду. Постала сам претешка за ње-

гове сипљиве груди и мршаве ноге, те је у стричевој шупи нашао старе тачке, ручна колица у којима се гура балега на ђубриште, са гумом на точку испуцалом од сунца и прилично издуваном, да ме воза по селу као угинулу свињу. У њима вози и птице које прави од дрвета и будзашто их продаје сеоској дјечи, тек да купи цигарете. Умјесто жуђених ципела са шпицом и бијелих чарапа од памука, назувши на босе ноге стричеве гумене чизме што клопарају друмом као двије пракљаче на потоку, тромим кораком ме догура чак до обале широке ријеке гдје свирамо рибарима док на дно тачака не убаце понеку рибу, па се увече на свој клин у мемљивом зиду вратим сва умазана слузавом рибљом крљушти, што ме пријатно подсјети на давне новогодишње вечери и кишу конфета која је пљуштала по мени и мом првом виртуозу.

Све чешће нагађам шта би било да је Реља попустио наваљивању бахатог гастарбајтера, док сам још била сасвим пристојан инструмент. Због амблема који је на мом прочељу указивао на врхунски квалитет израде, чашћавао га је вињацима и тражио да ме купи и поклони сину, како би мали научио да свира завичајне пјесме. Неколико пута је повећавао суму марака, а нудио му је и да за лијепу надокнаду дође код њега у Штутгарт и неколико мјесеци буде му синовљев учитељ. Реља се изговарао да ме не може продати због стрица, али сам ја дубоко осјећала да он без мене не би ни дана живио, да сам му ја постала надокнада за све што други имају а он нема, па и за памет. Тако је пропала посљедња шанса да се спасим Реље и дочепам бар нормалних слушалаца. Или би и то било само још једно узалудно сељење, којим би сеоску крчму замијенио градски ресторан, а свакодневне сеоске пијанице углађена господа која се опија викендом и цмиздри на неком другом језику. Или бих можда чамила на комоди као сувенир из завичаја, чекајући да дођу гости па да неталентовани дјечак попусти пред очевим наваљивањем и засвира неколико мучно научених мелодија док се на дугачком столу сервира пребогата вечера.

Рељини синови, обојица без слуха и луђи од оца, којима је сваки посао мрзак, псују и пријете како ће га, да лакше потоне, са мном бацити у бунар, називајући ме бушном кантом, па да виде хоћемо ли и из воде као из земље да васкрснемо. То ме много не узбуђује, као ни њега, јер би без нас остали и без очеве војне инвалиде, шачице гвоздених марака што једине редовно стижу у кућу и које су им довољне да могу пушити десетак дана. Покушавали су они и да ме продају, али нико није хтио да ме узме овакву, чак ни да ме трампи за бокс цигарета. Па како, хајде реци-те, све и да нисам прогледана, да будем расположена за музику и полетно засвирам? А и коме?